

SUDSTVO I SUDSKI POSTUPAK U SREDNJOVJEKOVNOJ BOSANSKOJ DRŽAVI

Pregledni članak

DOI: 10.7251/APDN2001127N	COBISS.RS-ID: 132510977	UDK: 347.97/.99(497.15)"04/14"
-------------------------------------	-----------------------------------	--

Filip Novaković*

Apstrakt: U radu će biti predstavljena analiza razvitka sudskog postupka i organizacija sudstva u srednjovjekovnoj bosanskoj državi, odnosno govoriće se o pravosudnoj funkciji kao jednoj od najistaknutijih odlika svake državne tvorevina. Pored predstavljanja opštih instituta procesnog prava srednjovjekovne Bosne, biće govora o nastanku i vrstama „stalnih“ sudova. Posebnu pažnju obratimo i na specifičnosti bosanske srednjovjekovne države i srednjovjekovnog prava čije nam je razumijevanje neophodno kako bismo dobili potpuniju sliku o životu toga doba. Biće govora i o uticaju pravnih poredaka drugih evropskih država koji su imali značajan učinak u razvoju pravne tradicije na prostorima Bosne.

Ključne riječi: sudstvo, sudski postupak, stanak, zakletva,...

Uvodne napomene

Jedna od najznačajnijih funkcija svake države jeste ona pravosudna. Narodi su još od davnina uvidjeli da nije dovoljno samo propisati pravila ponašanja u vidu imperativnih i prohibitornih normi. Dakle, bilo je i neophodno organizovati odgovarajuće državne organe, ali i predvidjeti proceduru koja bi se koristila za slučaj da dođe do spora između građana. Pored toga, država svojim monopolom fizičke prinude štiti poredak od nedopuštenih djela. No, prije nego se izrekne kazna učiniocu za protivpravno djelo, njegova krivica se mora dokazati. Tako je danas, ali tako je bilo i nekada. Osjećaj za pravdu i pravičnost svakog naroda personifikuje se kroz pravosudne organe jedne zemlje, ali i kroz zakona donesene od strane narodnih vladara (kako prof. Šišić uslovno naziva srednjovjekovne vladare).

Kada se otvore ova pitanja dolazimo do organizacije sudstva i sudskog postupka. Kako u Bosni tog doba ne možemo napraviti distinkciju između krivičnog/kaznenog i civilnog postupka, u radu će se govoriti dosta uopšteno. Bosansko srednjovjekovno pravo bilo je jako

* Student II godine Pravnog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci, e-mail: filip.novakovic@student.pf.unibl.org

specifično. Ono nije počivalo toliko na pisanim normama donesenim od strane državne vlasti koliko na običajnom pravu, ali i međunarodnim ugovorima sa susjednim državama. Pored specifičnosti bosanskog srednjovjekovnog prava moramo ukazati i na specifičnosti države koja je neraskidivo bila vezana sa pravom. S tim u vezi, naročita pažnja se mora posvetiti osnovnim karakteristikama bosanske srednjovjekovne države i bosanskog srednjovjekovnog prava, te se sa istima i upoznati. Nakon toga se možemo posvetiti razumijevanju procesnog prava.

Opšti pogled na državu i pravo Bosne prije 1463. godine

Bosanska država

U doba razvijenog feudalizma većina jugoslavenskih zemalja živjela je pod dvostrukim političkim i kulturnim uticajem. Vizantski uticaj je značajno preovladavao u istočnim krajevima Balkana, dok je uticaj zapadnog svijeta imao apsolutnu dominaciju na zapadnom dijelu Balkanskog poluostrva. Tipični feudalni društveni poredak nisu jedino poznavali priobalni gradovi u kojima je dominirala robno-novčana privreda i koja je u srednjem vijeku doživjela novi polet i uspon. U unutrašnjim predjelima je preovladavala poljoprivredna proizvodnja, mada dolazi do razvitka rudarstva i trgovine u kasnijem periodu, te stvaranja novih gradova. U zavisnosti od preovladavajućeg uticaja pod kojim se razvijao, feudalizam je uzimao odgovarajući oblik. U zapadne krajeve je prodirala zapadnoevropska verzija feudalizma, dok se na istoku razvijao vizantijski oblik. U dugotrajnom razvoju pojavljuju se i izvjesne karakteristike feudalnog uređenja, koje su izvan našeg prostora bile rijetko zastupljene. Takve su se specifične crte ispoljile kako u pravu, tako i u državnom uređenju (Jevtić i Popović, 2003: 14, vid. šire i Šišić, 1962: 169-174 i Imamović, 2006: 22-37).

Zemlja Bosna se prvi put pominje u X vijeku. Prvobitno je ovaj pojam obuhvatao zemljište oko gornjeg toga rijeke Bosne. Na istoku se Bosna širila do Olova, na sjeveru do Vranduka, na zapadu je obuhvatala Bugojno, na jugozapadu Prozor, dok se njena granica na jugu i jugoistoku prostirala sjeverno od rijeke Neretve, ostavljajući Zahumlju Konjic, a Travuniji Foču (Jevtić i Popović, 1997: 24). Bosna se u XII vijeku širi na predjele Usore (zemlja oko donjeg toka Bosne) i Soli (teritorija oko današnje Tuzle), Donje Kraje (Bosanska Krajina), predjele između Ključa i Jajca, Završje, oblasti oko današnjeg Glamoča, Livna i Tomislavgrada, nekadašnju Paganiju, teritorije između rijeka Cetine i Neretve, te Zahumlje (Vid. Lukas, 1991: 63-64). Kasnije u svojoj istoriji Bosna će se znatno proširiti još dalje na zapad i istok, te obuhvatiti cijelu teritoriju Hercegovine (koja će biti i zasebna političko-teritorijalna jedinica).

Izvori nam govore da se vlast u Bosni tokom XII vijeka često smjenjivala. Početkom XII vijeka Bosnom je vladao ugarski kralj, u čije

je ime govorio bosanski ban. Kasnije, istog vijeka, Bosna pada pod vlast Konstantinopolja. No, slomom vizantijske ofanzive, vlast u Bosni se našla u rukama lokalnog velikaša, bana Kulina, koji joj se uspio izboriti za samostalnost. Razdoblje krize bilo je prevaziđeno za vrijeme vladavine bana Stjepana II Kotromanića (1322-1353). Njegov sinovac Tvrtko I (1353-1391) ostao je upamćen kao najveći srednjovjekovni bosanski vladar, koji je svoju zemlju uzdigao u rang kraljevstva 1377. godine. Stjepan Tvrtko I je za vrijeme svoje vladavine osvojio dijelove Srbije, Dalmacije i južne Hrvatske, čime je teritorija bosanske države bila enormno uvećana. Pred kraj svoje vladavine Stjepan Tvrtko I Kotromanić je nosio titulu kralja Bosne, Srbije, Primorja, Humske zemlje, Donjih Kraja, Zapadnih strana, Usore i Podrinja. Ban Stjepan II i kralj Stjepan Tvrtko I Kotromanić predstavljaju izuzetke zbog svoje duge vladavine (nijedan vladar se nije uspio zadržati na vlasti tako dugo). Činjenica je da su se bosanski vladari veoma često mijenjali (Vid. šire Šišić, 1962: 203-219, 481, 499). Nakon Tvrtkove smrti, kruna je ostala u porodici Kotromanić, ali su se nosioci krune često mijenjali. Bosanske vladare je na vlast dovodila i smjenjivala vlastela (vlastela na stanku iliti saboru), te se može s pravom reći da je Bosna predstavljala neku vrstu elektivne, izborne monarhije. Početkom XIV vijeka Bosna je bila u rasulu, prvenstveno zbog oslabljene središnje vlasti, ali i pretjeranim jačanjem vlastele (Malcolm, 2011: 73-77). Posljednji bosanski kralj Stjepan Tomašević je pokušao da konsoliduje bosansku srednjovjekovnu državu, ali su ti pokušaji završili neuspjehom. Godine 1463. Kraljevina Bosna je doživjela svoj kolaps i izgubila svoju nezavisnost.

Bosansko pravo

Bosansko srednjovjekovno pravo, kao i većina pravnih sistema u doba razvijenog feudalizma, nije poznavalo sistematiku prava na grane, kakvoj danas pribjegavamo. Današnjem pravniku je vrlo teško prenijeti se u svijet srednjovjekovnog prava, jer on u posmatranje unosi sopstvene kategorije. No, ovakvo postupanje se ne može u potpunosti izbjeći. Iz dostupnih nam izvora, opet, možemo zaključiti da se bosansko pravo tog doba moglo podijeliti na izvjesne grane. Možemo uočiti postojanje statusnog prava (seljaci, vlasni i vlastela nisu imali isti pravni status), a zatim možemo govoriti o imovinskom pravu (u najširem smislu te riječi). Možemo govoriti o postojanju porodičnog, nasljednog i krivičnog/kaznenog, ali ne i o procesnom pravu, o kome će se govoriti dosta uopšteno, zbog nepostojanja dovoljno izdašnih izvora. Nažalost, izvori prava srednjovjekovne Bosne su siromašni i u nekim slučajevima pojedini autori smatraju da su i jednostrani. Iz perioda srednjovjekovne bosanske države ne postoji nijedan sačuvani zbornik zakona ili pak zakon. Nemamo dokaza o postojanju pisanih opštih

pravnih normi. To su neki od razloga zbog kojih izvore bosanskog prava pronalazimo u poveljama i međunarodnim ugovorima (Janković i Mirković, 1997: 65). Bosna, kao otvoreno bojište sukoba zapadne i istočne civilizacije, sukoba interesa velikih sila srednjeg vijeka, znala je često pasti pod uticaj čas jedne, čas druge države, a samim tim i pod uticaj različitih pravnih sistema. To nas dovodi do pitanja na kojim je temeljima počivao bosanski pravni sistem? Prema jednima, ključnu ulogu je imala Ugarska, dok je po drugima to bila Vizantija. Pojedini autori su mišljenja da, iako veoma često pod stranom vlašću, Bosnu je, širenje na prostore srednjovjekovne hrvatske i srpske države i uklapanje istih u bosanski državnopravni sistem, te komunikativnost sa drugim područjima, prvenstveno sa mediteranskim gradovima, dovelo do stvaranja vlastitog bosanskog srednjovjekovnog prava (Drino, 2009: 14-15, vid. šire i Margetić, 2006: 1741-1759, Imamović, 2005: 268-285 i Drino i Londrc, 2017: 45-59)

Sačuvane su, uglavnom, vlastelinske povelje; zbog karaktera Crkve bosanske nemamo crkvenih izvora, a nema ni gradskih povelja. Vlastelinskih povelja je malo sačuvano, a i podaci koje nam one daju su dosta ograničeni. Po sadržaju bi se bosanske vlastelinske povelje mogle podijeliti na darodavne, vjerovne i međunarodne ugovore. Dok se kod darodavnih povelja poklanja ili potvrđuje poklanjanje, vjerovnim poveljama vladar daje vjeru vlasteli, kao svojim vazalima, da im neće učiniti zla, ako oni to ne učine, ili da neće slušati klevete protiv njih, ili da im neće oduzeti ništa od onoga što im je poklonio, te poreći ono što je obećao, to jest potvrdio.

Kao i svi srednjovjekovni vladari, i bosanski banovi i kraljevi su u ime svoje zemlje zaključivali međunarodne ugovore s drugim državama ili gradovima. Na osnovu dostupnih izvora se može s pravom reći da je najveći broj sklopljenih međunarodnih ugovora Bosna činila baš sa Dubrovnikom (Vid. Krkljuš i Šarkić, 1998: 55-57), ali postoje i dva sačuvana ugovora sa Splitom (Janković i Mirković, 1997: 66).

Sudstvo i organizacija sudova

Organizacija sudova

Osnovne karakteristike u organizaciji sudstva srednjovjekovne Bosne, u odnosu na susjedne zemlje, su te što u feudalnoj Bosni ne vidimo postojanje posebnih, stalnih državnih sudova, odnosno, sudova koje bi postavljala središnja državna vlast, kao i ta što su bosanskoj vlasteli sudili vlastelinski *kolegiji*. U dobrom dijelu feudalnih država vlasteli je sudio direktno državni poglavar. Plemstvo u Bosni je uživalo tu povlasticu da o nevjeri (izdaji) i drugim krivičnim djelima koje oni izvrše, rješavaju samo pripadnici njihovog vlastelinskog staleža, bilo na stanku, bilo u posebnim staleškim sudovima, ili pak da im sudi Crkva bosanska (koja je imala veliki uticaj na bosansku vlastelu, pa čak i bila

njihov saveznik). U više povelja se navodi da ban, odnosno, kralj, neće poduzimati ništa protiv vlastelina ukoliko njegovu krivicu prethodno ne „ogleda“ dvanaest ili četrnaest plemića koji su bili zakleti svjedoci na svakoj vjerovnoj povelji (Imamović, 2003: 102). Najupečatljiviji primjer ove sudske ustanove nalazi se u povelji koju su 1353. godine knezu Vlatku Vukosaviću zajednički izdali ban Tvrtko I i njegov otac knez Vladislav. U ovoj povelji se izričito navodi da su Tvrtko I i njegov otac „dali viru svoju gospodsku“ i prisegli sa „dvanaest dobrih Bošnjana“ knezu Vlatku da mu se „ne može vira svrći“ dok se ne „ogleda“. U više drugih povelja se takođe predviđa da će sud Crkve bosanske, odnosno, njenog „djeda“ i njenih strojnika donijeti presudu. Pred kraj bosanske države u vlastelinski sud ulazili su i vikari i fratri (Vid. Solovjev, 1949: 98-99; Truhelka, 1901: 175-177).

Kao osnovni oblik sudova u Bosni vidimo vlastelinske, ili „patrimonijalne sudove“, kakvi su postojali i u većini evropskih feudalnih država. Svaki je vlastelin, na osnovu svog sudske imuniteta imao pravo da sudi zavisnim ljudima sa svog posjeda. Pretpostavlja se da je razlog tome činjenica da srednji vijek nije poznao misao o podjeli vlasti. Sudska vlast se nalazila u rukama feudalaca, a „izricanje pravde“ predstavljalo je samo jedan od atributa njegove upravne vlasti. Upravljanje feudalnim posjedom bez kažnjavanja prestupnika bilo je praktično nezamislivo (Jevtić i Popović, 2003: 26). U modernom pravu, primjeni sankcije prema pojedincu mora prethoditi akt sudske vlasti. U feudalno doba upravna i sudska vlast ležale su u rukama vlastelina. Vlastelin bi sudio tako što bi sjedio na uzvišenom mjestu, zvanom „kameni stolac“ odakle je pratio raspravu, i onda „dijelio pravdu“, to jest, izricao presude. Nađeno je više takvih stolica među kojima su najpoznatije ona u Kosoru na Buni kod Blagaja (stolnog grada hercega Stjepana), zatim u Donjoj Bukovici na Neretvici kod Konjica sa natpisom „Si je stol Pavlovića Ivana“, i u Kleku kod Prozora koja je pripadala kralju Stjepanu Tvrtku I Kotromaniću (Nikolić (ur.), 1967: 122). Mjesto gdje se ova stolica nalazila u narodu se naziva „Banov sto“ ili „Kraljev stolac“ (Imamović, 2003: 102). Pored ovih, diljem današnje Bosne i Hercegovine pronađeno je mnoštvo drugih materijalnih izvora koji nam govore o bosanskoj prošlosti.

Pored navedenih sudova, kao specifičan izuzetak možemo vidjeti sud rudara Sasa. Sasi su u Bosni toga doba predstavljali posebnu pravnu kategoriju stanovništva, te su uživali i pravo da imaju vlastiti sud zvan *curia Teutonicorum* (Vid. Kovačević-Kojić, 2007: 120). Iz oskudnih izvora znamo da je *curia Teutonicorum* zasijedao u Fojnici i bio je sastavljen od građana – purgara, a izričito se pominje u izvoru iz 1373. godine, da je sudio u sporu Nikla Sasinovića sa Hrankom Dobretićem (Vid. Dinić, 1955: 10).

Sudski postupak

Podaci o suđenju, odnosno, o sudskom postupku su malobrojni i fragmentirani. Ono što se može reći jeste da je u pogledu određivanja mjesne nadležnosti u sporovima između Bosanaca i Dubrovčana važno načelo *actor sequitur forum rei*, što bi značilo da bi tužba trebalo da se podnosi tijelu nadležnom za tuženu stranu. Ovo načelo je bilo predviđeno ugovorima Mateja Ninoslava sa Dubrovnikom, a potvrđeno ugovorima bana Stjepana II Kotromanića sa Dubrovčanima 1332. godine (Vid. Klaić, 1989: 145 i Ibrahimović, 1996: 59). U navednoj povelji se kaže da, ako Dubrovčanin „ima koju pravdu na Bošnjanima, da ga pozove pred gospodina bana, a ako li govori Bošnjanim na Dubrovčanina, da ga pozove pred Dubrovačkog kneza“. Ovim ugovorom su regulisana i načela sudskog postupka, ali i dokazna sredstva. Od dokaznih sredstava u srednjovjekovnoj Bosni najčešće se koristila zakletva.

Misao o višestepenom suđenju u Bosni tog doba nije bila poznata. Štaviše, nemamo nikakvih podataka o apelaciji, niti pak o sudskoj hijerarhiji. Iz mnogobrojnih povelja koje svjedoče o pravnom životu srednjovjekovne Bosne, vidimo da za feudalnu nevjeru sudi vlastela na stanku, odnosno, saboru. Pored suda vlastele, poznat nam je i vladarev sud, koji se pominje u više ugovora između Bosne i Dubrovnika (na primjer, oni iz 1234, 1240, 1249, te 1332. godine).

U sporazumima između bosanskih i dubrovačkih državnih poglavara vidimo da se za sporove između dubrovačkih i bosanskih državljana kao nadležan sud pojavljuje onaj tužiočev. Zanimljivo je da je Dubrovački statut predviđao drugačiji način rješavanja sporova između Dubrovčana i stranaca. Statutarne odredbe predviđale su poseban, mješoviti sud, nazvan stanak. Taj mješoviti sud, kakav je Statutom bio predviđen (knj. III čl. 51. i 52. Statuta Grada Dubrovnika iz 1272. godine), presuđivao je mješovite parnice. O izgledu ovoga suda govori nam jedna presuda za ubistvo izvjesnog Radiča Ivanovića, koja kaže: „i uzesmo među se 12 dubrovačceh kmeti a 12 bošnjansceh kmeti i dva pristava, jedan dubrovački Ilija Radoslalić, a drugi bošnjanim Tomko Bogosalić i vodismo u Dubrovniku dva stanka“. Dakle, ovaj mješoviti sud, odnosno stanak, brojao je ukupno 26 članova, od čega 12 dubrovačkih i 12 bosanskih građana, te po jednog pristava (sudskog izvršitelja) s obje strane.

Ukoliko bi, pak, Dubrovčani na bosanskoj teritoriji imali među sobom kakav spor, taj odnos ne bi potpadao u nadležnost bosanskog pravosuđa. Ugovor potpisan između bosanskih i dubrovačkih vlasti 1332. godine garantovao je Dubrovčanima pravodusni imunitet (u ugovoru se navodi: „Ako ima svadu Dubrovčanin z drugom svojem u Bosne, gospodin ban da ne ima pečali“). Dubrovačke naseobine su na

bosanskoj teritoriji imale vlastite sudije. Dakle, sami Dubrovčani su u Bosni imali svoje konzule koji su rješavali njihove međusobne sporove nastale iz trgovačkih i drugih poslova i odnosa po Bosni (Ibrahimović, 1996: 58 i Imamović, 2003: 103). Ukoliko dođe do takvih sporova između Bosanaca i Dubrovčana, a na osnovu ugovora Mateja Ninoslava iz 1235, 1240. i 1249. godine bio je nadležan sud tuženog. Tako da, ako Bosanac tuži Dubrovčanina, nadležan je dubrovački sud, a ukoliko Dubrovčanin tuži Bosanac, nadležan je bosanski ban (Vid. šire Ćorović, 2018: 154, Stojanović, 1934: 6-10 i Imamović, 2003: 103).

Nažalost, nemamo dovoljno podataka da bismo govorili o sudstvu u bosanskim gradovima. No, fragmentirani izvori navode da su u gradovima postojali samostalni sudovi koji su sudili u vijećima, pored kneza kojeg je postavljao vladar. Sasima i drugim stanovnicima bosanskih gradova sudio je knez kojeg je postavio vladar i koji je smatran predstavnikom središnje upravne i sudske vlasti. Pored kneza, u gradovima je postojalo i gradsko vijeće (*Curia Purgarorum*) sastavljeno od dvanaest članova koji su nazivani *purgarima*. Vijeće je pored upravne vršilo i sudsku vlast.

O postupku pred sudom se ne zna mnogo. Pretpostavlja se (na osnovu postojećih dokaza) da se najčešće dokazivalo putem svjedoka ili *sukletvetnika* (nazivaju ih još rotnicima, porotnicima i pomagačima u zaklinjanju). Druga opcija je, izgleda, bila pravilo. Iz dubrovačko-bosanskog ugovora iz 1332. godine, ali i iz dubrovačkih sudskih akata, vidimo da je parnična stranka morala dovesti sa sobom određeni broj *sukletvetnika*, koji će, pak, zajedničkom zakletvom potvrditi njen navod. U dostupnim izvorima se spominje da je stranka dužna položiti zakletvu *samošesto* (ili *samosedmo*). Tako predviđa i pomenuti međunarodni ugovor. Navedeno znači da, i pored same stranke, zakletvu mora položiti još pet *sukletvetnika*. Ukoliko stranka ne dovede navedeni broj *sukletvetnika* ili ukoliko se sama ne zakune, automatski gubi spor.

Za spor je postojao termin *svada*, a voditi spor kazalo bi se *imati svadu* ili *preti se* (što bi odgovaralo današnjem izrazu – *parničiti se*). Nije nam poznato, kako se sa stanovišta dokaznog postupka, ili i u pogledu sudske nadležnosti, razlikovao krivični/kazneni od građanskog postupka.

Značajna ustanova u sudskom postupku srednjovjekovne Bosne bila je pravo azila (*ius asyllum*), odnosno utočišta za političke krivce. Pravo azila je bilo izrazito razvijeno u Bosni i veoma često je upotrebljavano u burnim bosanskim vremenima, političkim previranjima i sukobima vladara i vlastele, te između same krupne vlastele (Imamović, 2003: 104). Vladari su u međunarodnim ugovorima sa Dubrovnikom, u pravilu, osiguravali za sebe (ali i za svoje najbliže), pravo utočišta u tom gradu. Tako je, među ostalima, i kralj Stjepan Tvrtko II 1387. godine osigurao za sebe pravo utočišta u Dubrovniku, i u ugovoru se kaže: „ako se sluči takvo vrijeme da bi on, gospodin kralj morao ili hotel doći u

grad Dubrovnik, da je volja i da može, stati i prebiti se u gradu Dubrovniku svodobno, bezbojazno, bezzabavno“ (Novaković, 1912: 207). Dubrovčani su pravo utočišta u svom gradu, u načelu, davali i bosanskoj vlasteli. Godine 1406, Dubrovčani su pisali velikom vojvodi Sandalju Hraniću, između ostalog „da vsak tko bježi pred Bosnom (bosanskim saborom, bosanskom vlastelom) ili pred inem gospodinom u grad more priti i tu stojati slobodno po zakonu“ (Pucić, 80). Takođe, od velikog značaja je bila činjenica da je i Crkvi bosanskoj pripadalo pravo azila. U njenim kućama (*hižama*) su mogli naći utočište politički, ali vjerovatno i drugi krivci. Dubrovčani su tako jednom prilikom, 1404. godine, pisali i kralju Stjepanu Ostoji da se jedan od njegovih političkih protivnika i suparnika, vojvoda Radišić, nalazi usred Bosne u jednoj patarenskoj kući gdje „jede kraljev kruh“. Napisali su da je on slobodan na osnovu azila koji uživaju patareni, kako su vjernike Crkve bosanske nazivali Dubrovčani (Truhelka, 1901: 179).

Kazne koje su izricali bosanski sudovi

Izvori koji bi nam dali prikladan odgovor na pitanje kazni koje su izricali bosanski sudovi su oskudni i nedovoljno jasni. Vjeruje se da su se, u osnovi, izricale imovinske kazne (bilo u novcu, bilo u naturi). Pored imovinskih, pominje se i smrtna kazna. Smrtna kazna se izricala samo za najteže krivično djelo nevjere, to jest, izdaje. Interesantno je to da je bila alternativno određena sa imovinskom kaznom (odlukom stanka, odnosno, sabora), rijetko kad je bila izricana samo kao jedina kazna. Ovo nam je predočeno u darovnoj povelji kralja Stjepana Tvrtka Kotromanića hercegu Hrvoju Vukčiću Horvatiniću iz 1380. godine, u kojoj se navodi: „ako li bi tko od njih koju neviru nam učinio...da plaća on koi sgreši, glavom svojom ali blagom, u što ga Bosna sudi...“. Godine 1434, nećak Hrvoja Vukčića Juraj, u jednoj od svojih listina, predvidio je smrtnu kaznu za izdaju kao jedinu (Miklosich, 1858: 378).

Za razliku od smrtno kazne, imovinska kazna se veoma često primjenjivala. Za krivično djelo ubistva *vražda* je iznosila 500 perpera (kao i u srednjovjekovnoj Srbiji). Iako su u susjednim državama krivična djela krađe i razbojništva kažnjavana izuzetno strogo (Vid. čl. 145-147 Dušanovog zakonika), u Bosni je kazna bila relativno blaga. Po ugovoru bana Stjepana Kotromanića sa Dubrovčanima iz 1332. godine, vidimo da je ona iznosila šest volova (pored obavezne naknade štete) i isplaćivala se banu (*Ibidem*, 112).

Zaključna razmatranja

Srednjovjekovni bosanski sudovi nisu poznavali ni pisane zakone, ni kaznene ustanove, što je bila specifičnost cijelog bosanskog pravnog sistema. Svoju funkciju su obavljali prema narodnom pravu. Ovi sudovi su se sastajali od slučaja do slučaja, a stranka je bila dužna da se pojavi

na sudu. Ukoliko to ne bi učinila u tačno određenom roku, presuda bi se donosila u odsustvu te stranke. Na presudu nije bilo moguće podnijeti žalbu, jer srednjovjekovno bosansko pravo, najvjerojatnije, nije poznavalo institut apelacije. Najviši sud bio je banov, odnosno, kraljev sud, a prema svom upravnom i sudskom imunitetu svaki je vlastelin „dijelio pravdu“ na svom posjedu. Važnu ulogu su imali i porotnici koji su nazivani „dobri ljudi“. Sudski postupak je vođen pod vedrim nebom. Sudija (ban, odnosno, kralj ili vlastelin) bi sjedio na jednom uzvišenom mjestu, to jest, na posebnom „kamenom stolcu“. Sporovi koji bi se vodili pred sudovima bili su različitog karaktera - od privatnih, pa do onih krivičnog karaktera. Kazne su bile novčanog tipa, s tim da je stranka koja bi izgubila parnicu morala platiti „sudske troškove“ vlastelinu ili banu/kralju. Ovo se obeštećenje nazivalo „osud“, a visina je zavisila od težine kazne. Dokazni postupak nije baš u potpunosti jasan do kraja. Najčešći način sprovođenja postupka je bio polaganje zakletve tuženog sa *sukletvenicima* (nekoliko drugih lica koji bi potvrdili njegovu priču), a zakletva bi se obično završavala riječima: *Bogom i svojom dušom da su mi iskazi istiniti*. Bosansko plemstvo je imalo određene privilegije u pogledu sudstva. Njima su mogli suditi samo oni koji su istoga ranga, odnosno, sudio im je kolegijalni organ zvani *stanak*. Jedna od posebno zanimljivih institucija bosanskog srednjovjekovnog prava jeste ustanova utočišta bjegunaca, odnosno, pravo azila (*ius asyllum*). Pravo azila je priznavala Dubrovačka republika, koja je u burnim bosanskim vremenima mnogim vlastelinima i bosanskim građanima pružila utočište. Sistem kazni bio je relativno blag. Najčešće se izricala imovinska kazna (nekad u novcu, češće u naturi), u rijetkim slučajevima smrtna kazna (samo za krivično djelo izdaje). Prema tome, srednjovjekovno bosansko pravo predstavlja jednu interesantnu i ne u potpunosti istraženu oblast. Najvjerojatniji razlog tome je nedostatak izvora koji bi upotpunili priču o životu u srednjovjekovnoj bosanskoj državi.

BIBLIOGRAFIJA

- Ćorović, V. (2018). *Historija Bosne*. Beograd: Edicija.
- Dinić, M. (1955). *Za istoriju rudarstva u srednjovekovnoj Srbiji i Bosni, Tom I*. Beograd: SANU.
- Imamović, M. (2006). *Osnove upravno-političkog razvitka i državno-pravnog položaja BiH*. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu.
- Imamović, M. (2003). *Historija države i prava BiH, treće dopunjeno i redigirano izdanje*. Sarajevo: Magistrat.
- Ibrahimović, O. (1996). *Bosanska srednjovjekovna država i suvremenost*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka.

- Janković, D. i Mirković, M. (1997). *Državnopravna istorija Jugoslavije*. Beograd: Izdavačka kuća Draganić.
- Jevtić, D. i Popović, D. (2003). *Narodna pravna istorija, III izdanje*. Beograd: Savremena štamparija.
- Jevtić, D. i Popović, D. (1996). *Pravna istorija jugoslovenskih naroda*. Beograd: Izdavačka kuća Draganić.
- Klaić, N. (1989). *Srednjovjekovna Bosna: Politički položaj bosanskih vladara do Tvrtkove krunidbe 1377. godine*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- Kovačević-Kojić, D. (2007). *Gradski život u Srbiji i Bosni (XIV-XV vijek)*. Beograd: Istorijski institute.
- Križman, M. i Kolanović, J. (pr.). (1990). *Statut Grada Dubrovnika iz 1272. godine*, hrvatsko-latinsko izdanje. Karlovac: Istorijski arhiv.
- Krkljuš, Lj. i Šarkić, S. (1998). *Odabrani izvori za državnu pravnu istoriju Jugoslavije*. Beograd: Izdavačka kuća Draganić.
- Lukas, F. (1991). *Bosna i Hercegovina u geopolitičkom pogledu, u knjizi Povijest Bosne od najstarijih vremena do godine 1463., Knjiga I*. Sarajevo: HKD Napredak.
- Malcolm, N. (2011). *Bosna: kratka povijest*. Sarajevo: Buybook.
- Miklosich, F. (1858). *Monumenta Serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnaem Ragusii*. Wien: Vienna Braumüller.
- Nikolić, G. (ur.). (1967). *Istorija država i prava naroda Jugoslavije (do 1918. godine)*, Beograd: Naučna knjiga.
- Novaković, S. (1912). *Zakonski spomenici srpskih zemalja srednjeg veka*. Beograd: Državna štamparija.
- Petrović, I. (prir.). (2016). *Dušanov zakonik*, prilagođeno na moderni srpski jezik. Beograd: Ganeša.
- Pucić, M. (1858). *Spomenici srbski od 1395. do 1423.*. Beograd: Knjigopečatnica Knjaževstva Srbskog.
- Stojanović, Lj. (1934). *Stare srpske povelje i pisma*. Beograd: Srpska književna zadruka.
- Šišić, F. (1962). *Pregled poviesti hrvatskoga naroda*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Drino, Dž. (2009). „Bosanskohercegovačka pravna kultura u evropskom kontekstu: Tradicija i modernizacija“. *Anali pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici* 12/2009.
- Drino, Dž. i Londrc, B. (2017). „Povijesni aspekti uticaja prava istočnojadranskih gradova na pravo srednjovjekovne Bosne (Europeizacija bosanskog prava?)“. *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, VIII, 1/2017*. Zagreb: Akademija pravnih znanosti Hrvatske.
- Solovjev, A. (1949). „Vlasteoske povelje bosanskih vladara“. *Istorisko-pravni zbornik* 1/1949. Sarajevo: Pravni fakultet Sarajevo.

Truhelka, Ć. (1901). „Državno i sudbeno ustrojstvo Bosne u doba prije Turaka“. *Glasnik Zemaljskog muzeja XIII/1901*. Sarajevo: Zemaljski muzej.

JUDICIARY AND JUDICIAL PROCEEDINGS IN THE MEDIEVAL BOSNIAN STATE

Filip Novaković*

Summary: One of the most important functions of any state is the judicial one. People have long recognized that it is not enough just to prescribe rules of conduct in the form of imperative and prohibitive norms. It was necessary to organize the appropriate state bodies, but also to envisage the procedure that would be used in case of a dispute between citizens. In addition, the state, through its monopoly of physical coercion, protects the state and legal order from illicit acts. Before the perpetrator is sentenced for an illegal act, their guilt must be proven. So it is today, and so it was then. The sense of justice and fairness of every people is personified through the judicial bodies of a country, but also through laws passed by the people's rulers. When these issues open up, we come to the organization of the judiciary and court proceedings.

The paper will primarily present an analysis of the development of court proceedings and the organization of the judiciary in the medieval Bosnian state, i.e. it will be written about the judicial function as one of the most prominent features of each state creation. In addition to presenting the general institutes of procedural law of medieval Bosnia, special attention will be paid to explanations of permanent court instances in the state, types of state courts, and evidence and presentation of evidence before Bosnian medieval courts. We will also mention some special characteristics of courts in cities, but also foreign courts on Bosnian territory. In this modest contribution to legal and historical science, the author will try to intrigue both legal authors and legal practitioners to do a little research about the past of their profession. The aim of the paper is not to make a significant contribution to legal science, but to show that the peoples in this area have a significant legal tradition that deserves more attention.

The paper will also discuss the specifics of the Bosnian medieval state and medieval law, the understanding of which is necessary for us to get a more complete picture of life at that time. There will also be a word about the influence of the legal order of other European

*Second year student, Faculty of Law, University of Banja Luka, e-mail: filip.novakovic@student.pf.unibl.org

countries, which has had a significant effect on the development of the legal tradition in Bosnia.

Since in Bosnia of that time we could not make a distinction between criminal and civil proceedings, the paper writing will be quite general. Bosnian medieval law was very specific. It was not based on written norms adopted by the state government, but on customary law, and also on the international agreements with neighboring countries. In addition to the specifics of Bosnian medieval law, we must also point out the specifics of the state, which was inextricably linked to law. In this regard, special attention must be paid to the basic characteristics of the Bosnian medieval state and Bosnian medieval law, and we must get acquainted with them. After that, we can dedicate ourselves to understanding procedural law.

Keywords: judiciary, court proceedings, stanak, oath,...